

Europese bescherming voor media en journalistiek bladert af

De voorbije maanden maakten media en journalistiek geen al te beste beurt bij het Europees Mensenrechtenhof. Het Hof zag, verrassend genoeg, enkele controversiële nationale inmengingen in journalistieke praktijken door de vingers. Viert het Straatsburgse Hof de teugels, terwijl in veel Europese landen vastgesteld wordt dat de persvrijheid en de onafhankelijke journalistiek onder druk staan?

Dirk Voorhoof

Het Europees Hof minder alert voor bewaking van de persvrijheid?

De voorbije 20 jaar zorgde het Hof voor een soliede bescherming van het journalistiek bronnengeheim, het waarborgde het recht van journalisten om alert, scherp en kritisch te berichten en het verstevigde het recht op toegang tot bestuursdocumenten en het recht op nieuwsgaring. In honderden arresten was het Hof van oordeel dat nationale rechtscolleges meer ruimte moesten laten aan de expressievrijheid, de vrije nieuwsgaring en de kritische verslaggeving door media en journalistiek. Van regeringen, administratieve overheden en parlementen wordt zelfs verwacht dat ze positief bijdragen tot het creëren van een gunstig klimaat voor persvrijheid, mediapluralisme en onafhankelijke en onbevangen journalistiek. Ook in enkele recente arresten maakte het Hof duidelijk dat de expressie- en informatievrijheid en het open publieke debat op een maximale (zij het geen onbeperkte) bescherming moeten kunnen rekenen. Onlangs nog, op 10 november j.l., maakte de Grote Kamer van het Hof duidelijk dat publieke personen onvermijdelijk een stuk privacy moeten inleveren wanneer gebeurtenissen uit de strikte privésfeer een impact kunnen hebben op hun publieke of politieke functie. Het Hof vond de veroordeling van *Paris Match* wegens een artikel over een liefdesaffaire en een 'onwettig' kind van Prins Albert II van Monaco een inbreuk op de journalistieke vrijheid van het magazine (***Couderc en Hachette Filipacchi Associés t. Frankrijk***).

Het is dan ook opvallend dat in een aantal arresten het Hof de andere richting opkeek. Zo vond de Grote Kamer van het Hof dat het Estse mediabedrijf Delfi aansprakelijk kon worden gesteld voor de beledigende en hatelijke lezerscommentaren op haar nieuwsplatform, ook al had Delfi, na een klacht, de gewraakte boodschappen onmiddellijk van de website verwijderd (***Delfi SA tegen Estland***).

Vooraf in twee zaken tegen Finland kwam het Hof de journalistiek niet tegemoet. In de ene zaak vond het Hof dat de verwerking en openbaarmaking van fiscale data door twee mediabedrijven niet als een ‘journalistieke activiteit’ kon worden beschouwd, waardoor geen beroep kon worden gedaan op deze uitzondering voor de verwerking van persoonsgegevens (*Satakunnan Markkinapörssi Oy & Satamedia Oy tegen Finland*).

In een andere zaak had het Hof geen probleem met de arrestatie, de vervolging en de veroordeling van een persfotograaf die tijdens een betoging een politiebevel had genegeerd. De fotograaf bleef ter plekke om foto’s te nemen en verslag uit te brengen over een betoging die uit de hand liep. Tot hij dus door de politie werd opgepakt omdat hij de betoging niet tijdig, na politiebevel, had verlaten. Dat de journalist zijn werk deed als ‘publieke waakhond’ kon niet helpen als verweer (*Pentikäinen tegen Finland*).

Online nieuwsplatform aansprakelijk voor hatelijke gebruikersinhoud

In de zaak *Delfi SA tegen Estland* legde het Hof een zware verantwoordelijkheid op de schouders van online mediaplatforms met gebruikersinhoud. In Straatsburg voerde het Estse nieuwsportaal Delfi aan slachtoffer te zijn van een ongerechtvaardigde overheidsinmenging in de uitingsvrijheid, omdat het was veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding wegens hatelijke kritiek op een bedrijfsleider, kritiek en spot die was geuit in de online-rubriek met lezerscommentaren.

Delfi vond dat het niet verantwoordelijk kon zijn voor die lezerscommentaren. De nieuwssite had zijn lezers opgeroepen om in reacties op nieuwsartikels geen bedreigingen, beledigingen of obsceniteiten te uiten, er was een filtersysteem dat vulgaire woorden automatisch verwijderde, en er was ook een meldtoets voor inbreuken op de spelregels: als een bericht als ongewenst werd aangeklikt wegens beledigend of hatelijk, werd het verwijderd. De essentie van de argumentatie van Delfi was dat het nieuwsportaal fungeerde als een soort *host-provider* voor de lezersreacties. Op die manier kon het volgens de Europese richtlijn Elektronische Handel 2000/31 en de Estse wet die deze richtlijn omzette, niet aansprakelijk zijn, omdat het na de melding prompt de gewraakte lezersreacties had verwijderd. Het Europees recht laat de lidstaten niet toe om internetproviders te verplichten de inhoud van boodschappen die ze via hun netwerk openbaar te maken te controleren.

Maar deze argumenten zijn door het Europees Hof van tafel geveegd: de maatregelen die Delfi had genomen hebben immers niet volstaan om de rechten van de bedrijfsleider voldoende te beschermen. Beheerders van online nieuwsplatforms kunnen dus aansprakelijk zijn voor de manifeste *hate speech* die door lezers werd gepost.

Internetorganisaties en allerlei niet-gouvernementele organisaties vrezen dat met het Delfi-arrest de deur wijd open wordt gezet voor (privé)censuur door websitebeheerders en beheerders van online nieuwsmedia. Nieuwsfora en mediabedrijven zelf zien overigens niet graag de zwarte piet naar zich toegespeeld. Ze zouden voortaan alle gebruikersinhoud proactief moeten gaan controleren en filteren, op het gevaar af aansprakelijk te worden gesteld voor wat door de mazen van het net glipt. Feit is dat het Delfi-arrest bijkomende druk zet op de aansprakelijkheid van online nieuwsplatforms met gebruikersinhoud, al is nog niet helemaal duidelijk of dit enkel geldt voor commercieel gerunde mediaplatforms. Het Hof liet immers uitschijnen dat niet-commerciële sites, *social media* en *blogs for hobby* wat makkelijker kunnen weggkomen inzake aansprakelijkheid voor onrechtmatige gebruikersinhoud.

Massieve openbaarmaking van fiscale data: geen ‘journalistieke activiteit’?

In de zaak *Satakunnan & Satamedia tegen Finland* gaat het over een verbod dat aan twee Finse mediabedrijven was opgelegd om nog langer een grote kwantiteit fiscale persoonsgegevens te publiceren en via een SMS-dienst beschikbaar te stellen. De twee mediabedrijven meenden dat zij voor deze gegevensverwerking aanspraak konden maken op de uitzonderingsbepaling voor (uitsluitend) journalistieke doeleinden. Eerder al had het Hof van Justitie duidelijk gemaakt dat de verwerking en publicatie van de fiscale gegevens door de twee Finse mediabedrijven inderdaad kon beschouwd worden als een journalistieke activiteit, althans indien die verwerking als enig doel had de bekendmaking aan het publiek van informatie, meningen of ideeën.

De Finse rechtscolleges waren evenwel van oordeel dat de omvang waarmee en de manier waarop de fiscale data werden gepubliceerd, geen publiek belang nastreefden en daarom niet als journalistieke activiteiten konden aangemerkt worden.

Het Europees Mensenrechtenhof heeft deze zienswijze van de Finse rechtscolleges bevestigd. Ook dit arrest is met veel scepsis onthaald. Vooral de bijzonder restrictieve invulling van de notie 'journalistieke activiteit' baart zorgen in de wereld van de (data)journalistiek.

Het arrest is evenwel niet definitief, want er is een verzoek ingediend tot verwijzing naar de Grote Kamer van het Hof. Of die verwijzing er komt is nog niet bekend. Wordt mogelijk vervolgd...

Journalistieke garingsvrijheid tijdens betoging?

In de zaak *Pentikäinen tegen Finland* moest het Hof nagaan of de arrestatie, vervolging en veroordeling van een journalist-persfotograaf in overeenstemming was met het Europees Mensenrechtenverdrag. De journalist had het politiebevel genegeerd om een betoging, waarvan hij verslag uitbracht, te verlaten (*zie ook De Journalist 2014/177*).

Een meerderheid van het Europees Hof vindt niet dat de Finse politie en justitie in de fout zijn gegaan. De journalist was immers niet gehinderd in zijn nieuwsverslaggeving en het bevel om de betoging te verlaten kwam er pas nadat de demonstratie gewelddadig was geworden.

Volgens het Hof zijn er geen redenen om de journalist een speciale behandeling te verlenen: *"the fact that the applicant was a journalist did not entitle him to preferential or different treatment in comparison to the other people left at the scene"*. Van journalisten mag men verwachten dat ze zich op een verantwoordelijke manier gedragen, en dus de wet en politiebevelen naleven, ook wanneer ze hun journalistieke functie uitoefenen.

Zelfs het feit dat de journalist gedurende bijna 18 uur aangehouden bleef, was te verantwoorden. Uiteindelijk is de journalist ook niet gestraft, want de Finse rechtscolleges vonden het door de journalist gepleegde misdrijf verschoonbaar: het was *'an excusable act'*. Het Europees Hof vindt hoe dan ook dat geen sprake kan zijn van een *chilling effect* in deze zaak: de veroordeling zonder sanctie is immers niet van aard om journalisten of persfotografen af te schrikken om in de toekomst nog verslag uit te brengen over protestacties of betogingen. Toch wil het Hof vermijden dat er te voortvarende conclusies aan het arrest worden verbonden en het benadrukt dat de vaststelling van niet-schending van de journalistieke vrijheid *"must be seen on the basis of the particular circumstances of the instant case, due regard being had to the need to avoid any impairment of the media's 'watch-dog role'"*. In andere omstandigheden wil het Europees Hof dus wel nadrukkelijk de waakhondfunctie van de media beschermd zien. Enkel de bijzondere omstandigheden naar aanleiding van de demonstratie in Helsinki en het gedrag van de journalist rechtvaardigen dus de serie tussenkomsten in diens expressie- en informatievrijheid.

EHRM zelf aan de schandpaal?

Het arrest lokt fel protest uit vanwege de Internationale en Europese Federatie van Journalisten (IFJ/EFJ). In een persbericht liet de EFJ weten het EHRM te zullen aanmelden bij het onlangs opgestarte Europese platform dat ernstige vormen van beknotting of bedreiging van de journalistiek onder de aandacht brengt. Via het platform werd op 12 november j.l. een oproep gelanceerd aan alle lidstaten van de Raad van Europa om voortaan via een duidelijk wettelijk kader te waarborgen dat journalisten hun werk kunnen doen tijdens protestacties en betogingen.

Opmerkelijk in het arrest *Pentikäinen t. Finland* is ook de felle formulering van de *dissenting opinion* van vier rechters, onder wie de voorzitter van het Europees Hof, Dean Spielmann, en de Belgische rechter, Paul Lemmens. Zij vinden dat met dit arrest de kans is gemist om de rol van de journalistiek te versterken, in plaats van die in gevaar te brengen. Hun stelling is dat zolang journalisten niet zelf actief of direct betrokken zijn bij geweld, de media ten volle hun rol als publieke waakhond moeten kunnen vervullen bij de verslaggeving over demonstraties en betogingen en vooral ook over het ingrijpen van de politie.

Hiermee is nog maar eens aangetoond dat bij de beoordeling van de noodzaak van inmengingen in de persvrijheid en de journalistiek het kompas van de Straatsburgse rechters soms in heel verschillende richtingen staat. En dat is op zich een onrustwekkende gedachte, gelet op het belang van de expressie- en informatievrijheid in een democratische samenleving, en de rol van waakzame, alerte en onafhankelijke journalistiek.

Dirk Voorhoof doceert mediarecht aan de Universiteit Gent en de Universiteit van Kopenhagen.

Hij is ook lid van de Vlaamse Regulator voor de Media en van het European Centre for Press and Media Freedom.

- ✓ EHRM (Grote Kamer) 16 juni 2015, *Delfi AS tegen Estland*
- ✓ EHRM 21 juli 2015, *Satakunnan Markkinapörssi Oy & Satamedia Oy tegen Finland*
- ✓ EHRM 20 oktober 2015 (Grote Kamer), *Pentikäinen tegen Finland*
- ✓ EHRM 10 november 2015 (Grote Kamer), *Couderc en Hachette Filipacchi Associés t. Frankrijk*

- *website van de EFJ* (<http://europeanjournalists.org/blog/2015/10/23/finland-the-european-court-rejects-photo-journalists-complaint/>)
- *het Platform to promote the protection of journalism and safety of journalists* (www.coe.int/en/web/media-freedom/home).